

ОСНОВА ЕПОХИ РОЗКВІТУ ГЕОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ ЛІХЕНОФЛОР

*(До 100-річчя від дня народження
відомого українського ліхенолога
Марії Флоріанівни Макаревич)*

(4 грудня 1906 – 24 лютого 1989)

У грудні 2006 року українські ліхенологи святкували 100-річчя відомого українського ботаніка, ботаніко-географа, доктора біологічних наук Марії Флоріанівни Макаревич.

Марія Флоріанівна народилась у с. Мошни Черкаського р-ну Черкаської обл. 4 грудня 1906 року в сім'ї лікаря. Вона закінчила середню школу у Черкасах, потім вивчала біологію у Київському університеті (на той час Київському інституті народної освіти).

Від 1938 року Марія Флоріанівна спеціалізувалася в ліхенології як аспірант під керівництвом відомого українського ліхенолога проф. А.М. Окснера. У 1946 році вона захистила кандидатську дисертацію «Лишайники Східних Карпат», а в 1964 у Ботанічному інституті Російської АН в Ленінграді (нині — Санкт-Петербург) — докторську дисертацію «Аналіз ліхенофлори Українських Карпат».

Майже півстоліття (між 1936 та 1982 рр.) життя і діяльність Марії Флоріанівни були пов'язані з Інститутом ботаніки АН УРСР (сьогодні — Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України). Її наукові пошуки переважно зосереджувалися на вивченні ліхенофлори Карпатського регіону. Марія Флоріанівна пішла на пенсію в 1982 році старшим науковим співробітником Інституту ботаніки.

М.Ф. Макаревич була знана як ботанік з широким колом інтересів, зокрема завдяки монографії «Аналіз ліхенофлори Українських Карпат» [7], а також виданому разом з колегами «Атласу географического распространения лишайников Украинских Карпат» [16]. Монографія «Аналіз ліхенофлори Українських Карпат» [7] стала визнаним взірцем проведення географічного аналізу регіональних ліхенофлор. Вона відіграла винятково важливу роль у поширенні принципів географічного аналізу регіональних ліхенофлор, які були вперше сформульовані А.М. Окснером у його докторській дисертації «Анализ и история происхождения лишайной флоры советского сектора Арктики» (1940—1942). На жаль, докторська робота А.М. Окснера не була опублікована в повному обсязі і доступна дуже обмеженому колу фахівців. У праці

М.Ф. Макаревич [7] уперше висвітлено основні принципи здійснення географічного аналізу, наведено описи кожного географічного елементу ліхенофлори та списки видів лишайників кожного географічного елементу, кожного типу ареалу і групи поширення. Тому ця монографія була настільною книгою для ліхенологів з означеного питання, без перебільшення можна стверджувати, що вона стала основою подальшого розквіту епохи географічного аналізу ліхенофлор. Слід зазначити, що за кількістю ареалогічних груп (типів ареалів і груп поширення), виділених у складі ліхенофлори Українських Карпат, на той час представленої 860 видами лишайників, монографія М.Ф. Макаревич [7] не має аналогів і донині. Пізніше Марія Флоріанівна брала активну участь в обговоренні правильної термінології щодо географічних елементів, а також з обґрунтованості виділення таких географічних елементів, як мультирегіональний, атлантичний тощо [8—11, 15]. Вона неодноразово обговорювала методологію проведення географічного аналізу регіональних ліхенофлор усього Євразійського континенту.

Марія Флоріанівна стала визнаним систематиком-ліхенологом завдяки її публікаціям у «Флорі лишайників України» [6] та «Определителе лишайников СССР» [10, 12]. Як прекрасний систематик вона опрацювала такі важкі для визначення роди лишайників, як леканора (*Lecanora*), леканія (*Lecania*), опеграфа (*Opographa*) тощо. Описала більше 10 нових для науки таксонів лишайників, зокрема *Acrocordia bukowinensis*, *Lecanora nemoralis*, *L. multispora*, *Melaspilea oxneri*, *M. sudzuhensis* та *M. zerovii* [3—5, 13, 15]. У цілому Марія Флоріанівна опублікувала понад 70 наукових праць, присвячених лишайникам України, Білорусі та російського Далекого Сходу.

Під її керівництвом були захищені кандидатські дисертації «Анализ лишенофлоры горного Зеравшана» [1] та «Лишайники буковых лесов Украины» [17].

Пам'яті М.Ф. Макаревич присвячені деякі ліхенологічні видання, зокрема «Зведений список лишайників та ліхенофільних грибів Східних Карпат» [18], «Ліхеноіндикація (посібник)» [2], а також деякі наукові форуми, що проводитимуться в 2007 році.

Крім ботаніки, Марія Флоріанівна дуже добре знала і любила літературу, мистецтво та історію рідної країни. Разом з чоловіком, відомим українським гідробіологом, засновником і першим директором упродовж багатьох років Інституту гідробіології АН УРСР, академіком Олександром Вікторовичем Топачевським, вони виростили двох синів. Старший — Вадим Топачевський — знаний палеонтолог, академік, професор; молодший — Андрій Топачевський — відомий журналіст, письменник і кінорежисер.

В Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного ми пам'ятаємо Марію Флоріанівну як справжнього, принципового та дуже вимогливого і до себе, і до інших колег науковця, водночас чуйну та добру людину, котра завжди була готова прийти на допомогу тим, хто цього потребував.

1. Кудратов И. Лишайники горного Зеравшана. — К.: Ин-т ботан. им. Н.Г. Холодного, 1979. — 23 с.
2. Кондратюк С.Я., Мартиненко В.Г. Лихеноиндикация (посібник). — Київ—Кіровоград: ТОВ «КОД», 2006. — 260 с.
3. Макаревич М.Ф. Про новый вид з роду *Melaspilea* // Ботан. журн. АН УРСР. — 1948. — 5, № 2. — С. 88—91.
4. Макаревич М.Ф. Про новый вид з роду *Acrocordia* // Ботан. журн. АН УССР. — 1954. — 11, № 2. — С. 75—77.
5. Макаревич М.Ф. Два нових види з роду *Lecanora* Ach. // Ботан. журн. АН УССР. — 1954. — 11, № 4. — С. 59—65.
6. Макаревич М.Ф. Графідові — *Graphidaceae* // А.М. Окснер Флора лишайників України. — К., 1956. — С. 223—257.
7. Макаревич М.Ф. Аналіз ліхенофлори Українських Карпат. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — 263 с.
8. Макаревич М.Ф. Зональный географический элемент как принципиальная основа географического анализа // Закавказская конф. по споровым растениям, посвящ. 50-летию Октябр. Социалист. революции. Т. 3. — Тбилиси: Ин-т ботан. Грузинской ССР, 1968. — С. 215—221.
9. Макаревич М.Ф. Рецензія на кн. Х.Х. Трасса «Элементы и развитие лишенофлоры Эстонии» // Укр. ботан. журн. — 1971. — 28, № 6. — С. 795—797.
10. Макаревич М.Ф. Роды *Pertusaria* DC., *Lecanora* (Ach.) Th. Fr., *Ochrolechia* Massal., *Lecania* (Massal.) Zahlbr., *Haematomma* Massal., *Candelariella* Massal. // Определитель лишайников СССР. Вып. 1: Пертузариевые, Леканоровые, Пармелиевые. — Л.: Наука, 1971. — С. 7—68. 72—146, 242—281.
11. Макаревич М.Ф. Современное состояние и проблемы ареалогического изучения лишайников в СССР // Тез. докл. делег. V съезда ВБО. — Киев, 1973. — С. 357—358.
12. Макаревич М.Ф. Роды *Acrocordia* Massal., *Arthopyrenia* Massal., *Leptorhaphis* Körb., *Microthelia* Körb., *Anthracotheclium* Hampe ap. Massal., *Melanothea* Fée, *Dermatina* Almqu., *Lithographa* Nyl., *Melaspilea* Nyl., *Opegrapha* Humb., *Graphis* Adans., *Enterographa* Fée, *Chiodecton* Ach., *Dirina* Fr., *Lecanactis* Eschw., *Arthonia* Ach., *Arthothelium* Massal., *Byssoloma* Trevis. // Определитель лишайников СССР. Вып. 4: Веррукариевые—Пилокарповые. — Л.: Наука, 1977. — С. 152—160, 166—174, 188—195, 198—203, 210—218, 223—273, 275—278, 280—288, 290—328.
13. Макаревич М.Ф. *Melaspilea sudzuhensis* Mak. — новый вид лишайника з Далекого Сходу // Укр. ботан. журн. — 1976. — 33, № 1. — С. 86—88.
14. Макаревич М.Ф. Хорологические особенности лишайников Украинских Карпат // VII съезд УБО (тез. докл.). — Киев: Наук. думка, 1982. — С. 369.
15. Макаревич М.Ф., Кляжева Л.А. Новый вид рода *Melaspilea* Nyl. // Нов. системат. высш. и низш. раст. — Киев: Наук. думка, 1974. — С. 118—122.
16. Макаревич М.Ф., Навроцкая И.Л., Юдина И.В. Атлас географического распространения лишайников в Украинских Карпатах. — Киев: Наук. думка, 1982. — 404 с.
17. Навроцкая И.Л. Лишайники буковых лесов Украины. — Киев: Ин-т ботан. им. Н.Г. Холодного, 1984. — 20 с.
18. Kondratyuk S. Ya., Popova L. P., Lackovicova A. & Pisut I. A catalogue of eastern Carpathian lichens. — Kiev: M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine; Bratislava: Institute of Botany, Slovak Academy of Sciences, 2003. — 264 p.

С.Я. КОНДРАТЮК